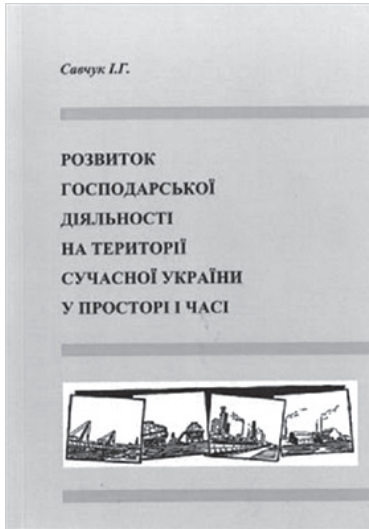

РЕЦЕНЗІЇ Й ОГЛЯДИ

Савчук І.

Розвиток господарської діяльності на території сучасної України у просторі і часі / За ред. АКАДЕМІКА НАН України В.А.Смоля. – К.: Інститут історії України НАН України, 2019. – 210 с.

В Україні виходить чимало наукових праць з історії та географії. Переважно це регіональні дослідження. За роки незалежності знаковою стала «Економічна історія України» (2011 р.). Проте, дуже рідкісними є дослідження, у яких історія, економіка, географія були б поєднанні в єдине гармонійне ціле. Саме такою і є рецензована праця І.Г.Савчука. Це не просто чергова спроба подати опис змін у господарській діяльності в Україні чи

розміщення галузей економіки. Автор монографії, володіючи глибоким знанням сучасних західних наукових шкіл із дослідження просторового розвитку економічних процесів (с.8–17), використовує їх, послідовно аналізуючи розвиток господарської діяльності на території сучасної України у контексті економічної та політичної взаємодії зі країнами-сусідами.

І.Г.Савчук – відомий вчений у сфері економічної географії та невтомний її популяризатор серед вчительської громади, адже він є одним із співавторів вітчизняних шкільних підручників та автором шкільних атласів саме з економічної географії України та іноземних країн. Тому міждисциплінарний погляд на розвиток господарської діяльності на території сучасної України у просторі і часі є цілком логічним узагальненням багатолітніх досліджень інтеграції вітчизняної економіки у світогосподарські процеси, її впливу на розвиток економіки окремих регіонів.

На нашу думку, автору рецензованої монографії вдалось не лише збалансовано проаналізувати розвиток господарства на теренах України, а й розкрити низку важливих теоретико-методологічних питань. Без сумніву, цінним є обґрунтування нового підходу (с.15–16) до часової періодизації господарської діяльності за критерієм зміни видів грошей. Не менш важливим є методологічне уточнення співвідношень понять «господарство» і «економіка», яке до цього часу часто застосовують як синоніми, але, І.Г.Савчук цілком логічно пояснює відміну між цими поняттями.

Новим у вітчизняній географії є те, що автор провів аналіз змін у господарській діяльності саме за природно-історичними регіонами (попередники аналізували за адміністративними одиницями держав). Тим самим він досягає єдності висвітлення комплексів регіональних умов та можливостей, описуючи стан і прослідковуючи зміни, які мали місце у певних видах господарської діяльності впродовж усього історичного періоду людського існування на території України – від палеоліту до наших днів у кожному з регіонів.

Як маркери в монографії подано час та місце впровадження технічних і технологічних інновацій у світі й на вітчизняних теренах, що допомагає цілісно розкрити їх вплив на зміни у просторовій і галузевій структурі господарства. Застосування такого методологічного підходу дозволило авторові зробити оригінальний висновок про те, що фільварки XVII ст. на українських землях у складі Речі Посполитої й латифундії в іспанських колоніях Південної Америки є тотожними явищами, а їх орієнтація на експорт товарної продукції зумовила подібні зміни у відповідних господарських структурах (с.62–65).

Суттєвим здобутком стало запровадження єдиного територіально-галузевого підходу до вивчення змін у господарській діяльності в Україні в різні історичні епохи. При цьому автор монографії, будуючи власну історичну періодизацію господарської історії, вводить геополітичний чинник для етапу металевих грошей. Це дозволяє по-новому зрозуміти процеси включення народів і держав, які існували на території України в ті часи, у світові економічні процеси. І.Г.Савчук послідовно, від часу постання перших держав до сьогодення, відстежує й розкриває характер впливу кон'юнктури світового ринку на розвиток певних видів економічної діяльності, а також на відповідні трансформаційні процеси у просторовій структурі господарства на українських землях.

Безумовно новою для української історії й географії видається теза автора про функціонування економіки України за радянських часів у формі певних кампаній на тлі постійної мілітаризації з виразним впливом геополітичних і геостратегічних рішень центрального уряду. Саме це дозволило І.Г.Савчуку висунути тезу про те, що будівництво ланцюга водосховищ на Дніпрі мало на меті розбудову чергового рубежу оборони (с.142), другорядною метою було підняття економічного розвитку прилеглих районів. Також він убачає в масовому розміщенні АЕС саме на території України виразний прояв геостратегічних і геополітичних міркувань вищого союзного керівництва в необхідності створити економічну «залежність» країн РЕВ в Європі, а не реальні економічні потреби республіки на той час (с.143–144).

Актуальними є обґрунтування автором впливу загальноімперської економічної політики (с.88–90) як основного чинника індустріалізації; про тотожність загальних рис розвитку економіки України і її основних просторово-економічних пропорцій на початку XX і XXI ст. (с.165); про позитивний вплив прямих іноземних інвестицій на розвиток і становлення Донбасу та загалом швидкої індустріалізації економіки східноукраїнських земель у середині XIX – на початку XX ст. (с.91). На нашу думку, найповніше вплив державної політики на господарський розвиток українських земель автор розкрив при висвітленні епохи імперій новітнього часу та Радянського Союзу. Так, задекларований на початку монографії гео економічний підхід у розкритті господарських процесів на території України дотримано, що є авторською новизною у висвітленні економічного розвитку.

Загалом застосування авторських методологічних підходів до аналізу просторово-часових змін у господарській діяльності дозволило виявити нові

причинно-наслідкові зв'язки між господарською діяльністю та інтенсивністю антропогенного впливу на компоненти природи.

Варто зазначити структурованість матеріалу, логічність і послідовність розкриття складної й водночас цікавої теми просторово-часового розвитку господарських процесів на українських землях. Чіткість використання сучасної термінології, застосування нової для української науки схеми характеристики національної економіки – гарний приклад успішної адаптації вітчизняної наукової мови до сучасних світових стандартів.

Високо оцінюючи рецензовану працю, не можна оминати окремих її слабких місць. Прикро, що у монографії відсутні карти та взагалі ілюстративний матеріал. Не кожен читач має можливість тримати постійно у голові карту природно-історичних регіонів України, порівнюючи господарські процеси упродовж історичних періодів. Також бракує таблиць, схем, графіків, за допомогою яких у тексті можна було б упорядкувати статистичні та геопросторові дані. Логічно, на нашу думку, було б подати у формі таблиці час появи у світі та в Україні відповідних технічних інновацій; у формі схеми показати основні етапи часової періодизації господарської діяльності, а на графіку відобразити темпи зростання обсягів виробництва товарної продукції за часів індустріалізації. Однак зазначене не впливає на загальну наукову цінність монографії, визнання новаторства у трактуванні економічної історії. Ці здобутки підтверджують також позитивні рецензії українського (Г.В.Боряк) та іноземного (Д.Еккерт) фахівців.

Таким чином, не лише вітчизняна історична й економічна, а також і географічна наука збагатилися ґрунтовним дослідженням господарського розвитку українських земель. Нові ідеї, інтерпретація економічного минулого з позицій сучасних західних наукових шкіл є тим вагомим внеском у розвиток міждисциплінарних досліджень (дуже рідкісних у сучасній українській науці), яким відзначається монографія І.Г.Савчука. Безумовно, слід підтримувати такі роботи, адже вони просувають уперед три науки – історію, економіку, географію. Взаємне збагачення теорії й методології, проведення спільних робіт має стати стандартом для вітчизняної науки, адже, цитуючи Е.Реклю: «Історія є географія у часі, а географія – історія у просторі».

Вікторія Яворська

докторка географічних наук, професорка,

Одеський національний університет ім. І.І.Мечникова
(Одеса, Україна), yavorskaya@onu.edu.ua